

Shaxnoza NIZAMOVA,
 Teacher of the Uzbek State University of physical education and sports
 E-mail: shaxnozanimzomova@gmail.com

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya jismoniy madaniyat va sport fani professori Sh.Dilmuradov taqrizi asosida

MAMLAKATIMIZDA BOKS MASHHUR RIVOJLANAYOTGAN SPORT TURLARIDAN BIRI

Аннотация

Ushbu maqolada boks sporti bilan shug'ullanishdagi qiyinchiliklar va harakatlar, boks sportining odamlar hayotidagi o'rni, hayot uchun xavflilik va shu bilan birga jasorat, mag'rurlik tuyg'ularini o'zida mujassam etgan jarayon va usullar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Yakkakurash, mushtlashuv, maxsus qo'lqop, ring, boks tarixi, musobaqa, hakam, referi, Olimpia o'yinlari, "Fortuna" sport jamiyati, milliy terma jamoa, turli vazn toifalari, biznes sport turi.

ONE OF THE POPULAR SPORTS IN WHICH BOXING IS DEVELOPING IN OUR COUNTRY

Annotation

In this article discusses the actions and difficulties in practicing boxing sports, the role of this sport in people's lives, the process and methods that embody the feelings of security for life and, at the same time, courage, pride.

Key words: Martial arts, wrestling, special gloves, ring, boxing history, competition, referee, referi, Olimpia Games, Sports Society "Fortuna", national team, various weight categories, business sport.

ОДИН ИЗ ПОПУЛЯРНЫХ ВИДОВ СПОРТА, В КОТОРОМ БОКС РАЗВИВАЕТСЯ В НАШЕЙ СТРАНЕ

Аннотация

В этой статье рассказывается о трудностях и действиях занятия боксом, о роли этого вида спорта в жизни людей, об опасностях для жизни и в то же время о процессе, а также о стилях, которые отражают чувство храбрости и гордости.

Ключевые слова: Единоборства, кулачные бои, специальные перчатки, ринг, история бокса, соревнования, судья, рефери, Олимпийские игры, спортивное общество "Фортуна", национальная сборная, различные весовые категории, деловой спорт.

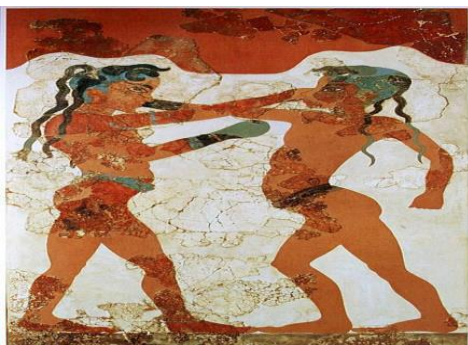
Kirish. Qadimdan sport yakkakurashi, olimpiada o'yinlari, qo'l bilan mushtlashuv bilan ota-bobolarimiz azaldan shug'ullanib kelishgan, shu sababli tilimizda aynan shu sport turiga oid atamalar paydo bo'lgan. Boks (inglischa boxing, box-mushtlash, zarb degan ma'nolarni anglatadi) – sportning yakkakurash turlaridan biri hisoblanadi. Ikki raqibning sirtqi charm, ichi yumshoq qoplamali bo'lgan qo'lqoplarda qoida asosida yakkama-yakka ikki raqibning mushtlashish, bellashish musobaqasi. Boks tarixi miloddan avvalgi davrda asosan Misr va Bobilda uyushtirilgan mushtlashish musobaqalariga borib taqaladi. Yunoniston qadimgi Olimpiya o'yinlari dasturlarida ham shunday musobaqalar va sport turlari bo'lgan. Aslida esa zamonaviy boksning vatani Angliyadir. 16-17-asrlarda keng rivojlangan bu sport turi hozirga kelib deyarli barcha davlatlarning mashhur va ommaviy sport turlaridan biri hisoblanadi. Boksning dastlabki qoidalar majmuyi ham aynan shu mamlakatda qabul qilingan. Bu voqea 1867-yilgi vaqtlarga to'g'ri keladi. Xalqaro havaskor bokschilar assotsiatsiyasiga 1946-yili AIBA; asos solingan. Unga esa 1999-yilga kelib 160 ta mamlakat a'zo bo'lgan. Boks yakkakurash sport turi 1904-yildan Olimpiya o'yinlari dasturiga kiritilgan bo'lib, 1974-yildan jahon chempionati, 1979-yildan jahon kubogi musobaqalarida o'tkazib kelinadi. Ushbu musobaqada arqonlar bilan o'ralgan 6x6 m o'lehamli ring(supa) da o'tkaziladi. Bokschilar esa og'irligi 270g (10 unsiya) qo'lqoplardan foydalanishadi. Musobaqa vaqti esa quyidagicha belgilanadi. 2 daqiqadan 4 raund(bo'lim)davom etadi. Raundlar orasida esa bir daqiqadan tanaffus beriladi. Ushbu vaqt davomida bokschilarga suv berish, unga qarash, zarar yetkizilgan joylarga nisbatan malham qo'yish, qarashish kabi ishlar trenerlari yokida yordamchilari tomonidan amalga oshirilib, boksning sergakligi bilan o'yin yana davom ettiriladi. Musobaqa vaqtida raqib yiqilganda, hakam kurashni to'xtatgandan keyin, shu bilan birga beldan pastga va boshtananing orqa qismiga zarb berilishi mumkin emas. Ringdagi hakam(referi) ringni boshqarib turadi va bokschilarni ajratish, g'olibni aniqlash shu kabi harakatlarni amalga oshiradi.

Bundan tashqari esa ring atrofida asosiy hakamlar o'tiradi, ular esa berilgan aniq zarbalar sonini aniqlab hisoblab, qayd etib borishadi. Hakamlar soni esa 5 ta bo'ladi. Natijada esa eng ko'p bal to'plagan qatnashchi musobaqa g'olibi deb topiladi va ringdagi hakam tomonidan ko'rsatib beriladi, e'lon qilinadi. Ba'zi xolatlarda esa qattiq va kuchli zarba ta'siridan gangiragan yokida xushini yo'qotgan bokschiga nisbatan uni o'ziga kelishi uchun referi kurashni vaqtincha to'xtatadi hamda hisob o'chadi. Agar ishtirokchi 10 soniya Ichida janggi yana qayta tayyorligini bildirmasa jang to'xtatiladi va hakam esa uni nakaut bo'lgan ya'ni yengilgan deb topadi. Tomonlaridan biri raqibini nakaut qilsa, ochkolar farqini 15 taga yetkazsa, shuningdek, bir tomon yengilganini tan olsa murabbiyi arqonga sochiq tashlasa, referi tomonidan chetlatilsa, zarb ta'sirida bo'lgan tanasining jarohatlangan joyida qon oqishi kamaymasa tibbiyot xodimi xulosasiga ko'ra kurash muddatidan oldin to'xtatiladi hamda ikkinchi tomon g'olib sanaladi. Xalqaro boks sport turi musobaqalari 12 vazn toifasida tashkil etiladi. Bularga 48, 51, 54, 57, 60, 63,5, 67, 71, 75, 81, 91kg gacha va 91 kgdan yuqorilar kiradi. Asosiy musobaqalarga 18 yoshga to'lganlar qo'yiladi. Bundan tashqari 16-17 va 14-15 yoshlilar o'rtasida ham musobaqalar uyushtiriladi. Shuningdek, ayrim federatsiyalar boksni ommalashtirish maqsadida o'smir-o'spirinlar o'rtasida 12 tadan ko'proq vazn toifasida ham musobaqalar o'tkaziladi. O'zbekistonda esa bu sport turi zamonaviy boks 20-asrning 20-yillaridan ommalasha boshladi.

Ilk boks musobaqasi 1922-yilda Toshkentdagi "Fortuna" sport jamiyatida o'tkazilgan. Buni esa S.L.Jackson uyushtirgan. Bu murabbiy yuzlab baquvvat bokschilarni tarbiyalab chiqardi. O'zbekistonda bizning birinchi Prezidentimiz Islom Karimov Abdug'aniyevich(1938-yil 30-yanvar, Samarqand shahri – 2016-yil 2 – sentyabr, Toshkent shahri) nafaqat ushbu sport turi balki barcha umumiy sport turlari rivojlanishida ularning o'rinlari juda katta hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi boks federatsiyasi 1993-yildan AIBA a'zosi bo'lgan. Mamlakatimizda 4 Olimpiya o'rinbosari bilim yurti va o'nlab bolalar, o'smirlar sport maktabida yoshlarga boks sport turi o'rgatilmogda. 20 dan ziyod zamonaviy boks zallari, mashg'ulot xonalari shug'ullanuvchilar ixtiyorida. Davlatimizda milliy terma jamoasi esa 1999-yili Jahon chempionatida faxrli 3-o'rinni egalladi. O'zbekistonning R.Risqiyev, 'Shin,

N.Anfimov, G.Ilyosov, M.Abdullayev, O'.Xaydarov, R. Chagayev, T. To'lyakov, L. Zokirov, N. Otayev, T.Turg'unov, H. Ahmedov, K. To'laganov, R. Saidov, S. Mixaylov, D. Yorbekov, Davezboyev kabi bokschilari katta yutuqlarga erishgan.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ham ilk professional bokschilar yetishib chiqdi: Toshkentlik bokschi A. Grigoryan o'z vazn toifasida 13-marta jahon chempioni bo'ldi. O'zbekistonda ham boks o'zining ajoyib an'alariga ega. O'zbek charm qo'lqop ustalari Olimpiya o'yinlarida, Osiyo va Jahon chempionatlarida, Osiyo o'yinlarida umumjamo'a hisobida birinchi o'rinni qo'lga kiritib, jahonda etakchi ekanliklarini isbotlamoqdalar. Hozirgi kunga kelib esa ikkinchi Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Miromonovich tashabbuslari bilan bu imkoniyatlar yanada kengaydi, yoshlarga esa yanada ko'proq imkoniyatlar berila boshlandi. Bokschilarni qilgan mehnat va mashaqqatlarini mos ravishda qutlash va tabriklash maqsadida kattadan-katta sovg'a-salomlar bilan ehtiromlab ularni munosib kutib olish kabi tadbirlar ham ommalashdi va bu esa davlatimizni yanada rivojlanayotgani va shu bilan birga esa sportga ayniqsa boksga e'tibor kattaligi va bunga imkoniyat borligini anglatadi. Iyul oyining 22-sanasi 2018-yildan boshlab butun dunyo bo'ylab Xalqaro boks kuni sifatida nishonlanadi.

Zamonaviy boksning qadimgi shakli – Minoy kurashi. Knoss, Krit.

Mushtumli yakkakurashni tasvirlovchi suratlar va topilmalar hujjatlar tarixi eramizdan avvalgi 3-ming yillikka borib taqaladi. Bazi manbalarga ko'ra Iroqdan topilgan mushtli kurash haqida eslatuvchi 7 ming yoshli tosh lavha topilgani haqida iddao ham mavjud. Qo'lqopli janglar haqida ma'lumot beruvchi ya'ni hikoya qiluvchi eng qadimiy manbalar Minoy Kritida topilgan bu esa taxminan eramizdan avvalgi 1500-yillarga to'g'ri keladi. Qadimgi Yunonistonda esa bu kabi janglar "Pigme", deb atalgan va EA 688-yilda Olimpiya O'yinlariga kiritilgan. Bundan tashqari esa Qadimgi Rimda gladiatorlar qilichbozlikdan tashqari shunday mushtumli janglarda ham qatnashishardi. Keyinchalik esa bu kurash Rim oqsuyaklari orasida ham tarqalib ketdi, lekin imperator Oktavian Avgust bunga chek qo'ydi. Ancha vaqt o'tib, eramizning 500-yilida bu kurash Buyuk Teodorix tomonidan diniy sabab va mulohazalariga ko'ra taqiqlandi, biroq bu taqiq unchalik ham katta ta'sir ko'rsatmadi. Hozirgi kunga kelib esa zamonaviy boks asosan XVIII asrda shakllana boshladi. Lekin urush yani bu musobaqa davomida o'limlar ko'paydi va ko'pchilikka bu ta'sir ko'rsatdi. Shunda Jack Broughton 1743-yilda ba'zi bir qonunlarni yangidan kiritdi. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad esa bu bokschilarni o'limdan asrash edi. Nimalar kiritildi bunga to'xtaladigan bo'lsak, bular beldan pastga urmaslik, yiqilgan raqibga tegmaslik kabilar. 1867-yilga kelib esa John Graham Chambers tomonidan yana yangi qoidalar e'lon qilindi. XX asrda esa xalqaro boks tashkilotlari tuzildi, tashkil etildi. Bular esa WBA, WBO, IBF, WBC kabilaridir. Boks janggi tomoni 5-6 metrlik bo'lgan kvadrat shaklidagi atrofi o'ralgan ringda o'tkaziladi. Ring atrofi esa 4 qator qalin arqon bilan o'ralgan bo'ladi. O'yindan avval esa bokschilarga albatta, maxsus boks qo'qoplarini kiyishlari ta'kidlanadi va talab etiladi. Boks matchlari esa odatda har biri 1-3 daqiqalik raundlardan iborat bo'ladi.

Hozirgi kunda boks butun dunyoning eng mashhur va ommabop sport turlaridan birir hisoblanadi. Ko'plab odamlar esa bunga qarshi ushbu sport turini biznes deb ham o'ylashadi. Ushbu gap-so'zlarda esa qaysidir ma'noda jon bor va boks ommaboplikdan tashqari eng ko'p daromad keltiradigan sport turlaridan biri hamdir. Ringda tashkillashtiradigan birgina jangdan esa aql bovar qilmas darajada daromad orttirish mumkin. To'g'ri ta'kidlaganimizdek, quyida boks tarixidagi eng qimmat janglar haqida fikr yuritib o'tamiz.

Lennoks Lyuis — Mayk Tayson

Jang sanasi: 2002-yil 8-iyun;

Jang o'tkazilgan joy: AQSh, Tennessi, Memfis, The Pyramid;

Jang miqdori: 125 million dollar

Jang statusi: og'ir vazn toifasida WBC kamari uchun chempionlik jangi (Lyuisning birinchi himoyasi); og'ir vazn toifasida IBF kamari uchun chempionlik jangi (Lyuisning birinchi himoyasi); og'ir vazn toifasida IBO kamari uchun chempionlik jangi (Lyuisning birinchi himoyasi);

Natija: 12 raundlik jangning sakkizinchi raundida Lyuis nokaut evaziga g'alaba qozonadi.

Floyd Meyvezer — Oskar de la Hoya

Jang sanasi: 2007-yil 5-may

Jang o'tkazilgan joy: AQSh, Nevada, Las-Vegas, MGM Grand;

Jang miqdori: 137 million dollar

Jang statusi: ikkinchi yarim o'rta vazn toifasida WBC Jahon chempionligi uchun kechgan jang (de la Hoyaning birinchi himoyasi):

Natija: 12 raundlik jangda hakamlar qaroriga ko'ra Meyvezer g'alaba qozonadi.

Floyd Meyvezer — Saul Alvares

Jang sanasi: 2013-yil 14-sentabr

Jang o'tkazilgan joy: AQSh, Nevada, Las-Vegas, MGM Grand;

Jang miqdor: 180 million dollar;

Jang statusi: ikkinchi yarim o'rta vazn toifasida WBC va WBA kamarlari uchun jang;

Natija: 12 raundlik jangda hakamlar qaroriga ko'ra Meyvezer g'alaba qozonadi.

Floyd Mayvezer- Konor Makgregor

Jang sanasi: 2017-yil 26-avgust

Jang o'tkazilgan joy: AQSh, Nevada, Paradays, T-Mobile arenas;

Jang miqdori: 630 million dollar atrofida;

Jang statusi: Maxsus WBC Money Belt kamari uchun jang;

Natija: 12 raundlik jangning o'ninchi raundida Meyvezer texnik nokaut evaziga g'alaba qozonadi.

Bundan tashqari o'zimizda ham dunyoga mashhur bo'lgan bokschilarimiz yo'q emas ularning soni ham kundan kunga ortib bormoqda. Bulardan eng ko'zga ko'ringan mashurlardan biri bu Bahodim Jalolov oltin medal sohibi. Bu yilgi Osiyo chempionatidagi ishtiroki bilan boks bo'yicha O'zbekiston terma jamoasi o'ziga xos rekord o'rnatdi. Poytaxt Toshkent mezbonlik qilgan qit'a birinchiligida finalga chiqqan to'qqiz nafar bokschisining barchasi g'alaba qozondi. Osiyo miqyosida umumjamoa hisobida eng yaxshi natija qayd etib, barchasi oltin bo'lgan 9 ta medali bilan medallar jadvali peshqadami bo'ldi. Hasanboy Do'smatov chempionatning "Eng yaxshi bokschisi", deb topildi.

MANBALAR

1. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.
2. Boxing , Encyclopedia Britannica.

3. Brownielocks.
4. Boks yangiliklari (Wayback Machine site).
5. U sport.uz official site.
6. Sinaps.uz official site.
7. Boks nazariyasi va uslubiyati (R.D.Xalmuxamedov, V.N.Shin, F.K.Turdiyev, S.S.Tajibayev)
8. Qomus.info official site.
9. Daryo.uz official site.
10. Olamsport.com official site.
11. BBC official site.